

УДК 342.9

СУБ'ЄКТИ ПРАВОВІДНОСИН У СФЕРІ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ

Артур Шаблієнко,
*магістр права, аспірант кафедри адміністративного
права Київського національного університету імені
Тараса Шевченка*

Статтю присвячено розкриттю основних проблемних питань, пов'язаних з розкриттям суб'єктів правовідносин у сфері електронної комерції. Досліджуються нормативно-правові акти, що містять інформацію про таких суб'єктів. Пропонується власний підхід до визначення переліку суб'єктів правовідносин у сфері електронної комерції в Україні.

Ключові слова: Інтернет, електронний документ, електронний документообіг, цифровий підпис, електронна комерція, електронний бізнес

Активний розвиток електронної комерції, що для вітчизняного права є новою сферою суспільних відносин, зумовлює необхідність врегулювання та закріплення прав, обов'язків, гарантій та відповідальності учасників цих відносин. Однак першочерговим завданням є визначення кола учасників, які беруть безпосередню участь у таких відносинах.

Дослідники по-різному підходять до розкриття кола суб'єктів правовідносин у сфері електронної комерції. Зокрема В. Желіховський [1], розкриває перелік суб'єктів електронної комерції через аналіз категорій взаємодії. Для розкриття кола суб'єктів правовідносин, які беруть участь у сфері електронної комерції, необхідно виходити з визначення поняття «електронна комерція» та власне процедури здійснення електронної комерції через Інтернет.

Насамперед електронна комерція — це дії та операції з укладення правочинів. Згідно зі ст. 202 ЦК України, правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну чи припинення цивільних

прав та обов'язків [2]. Відповідно до п. 1 ст. 2 ЦК України, учасниками цивільних відносин є фізичні особи та юридичні особи [2]. У п. 2 ст. 2 ЦК України учасниками цивільних відносин визначені: державу Україна, Автономну Республіку Крим, територіальні громади, іноземні держави та інших суб'єктів публічного права [2]. Згідно зі ст. 24 ЦК України фізичною особою як учасником цивільних правовідносин є людина [2]. Як зазначається в коментарі до ЦК України, визнання учасником цивільних відносин фізичної особи, а не громадянина, як це передбачено в Цивільному кодексі 1963 р., певним чином підкреслює те, що громадянство як правовий зв'язок між фізичною особою та державою в цивільних відносинах не має визначального характеру, а всі фізичні особи незалежно від громадянства апіорі можуть бути учасниками цивільних правовідносин, адже ця їх здатність є природною [3]. Ця норма найвдаліше застосовується в тих відносинах, які складаються в глобальній мережі Інтернет. Адже Інтернет має транскор-

донний характер, у якому угода може укладатися за участю суб'єктів із зовсім різних країн.

Важливим питанням є проблема визначення правоздатності фізичних осіб в електронній комерції, адже відповідно до статей 31, 32, 36 ЦК України діють обмеження щодо можливості фізичних осіб вчиняти певні правочини [2]. А згідно зі ст. 34 ЦК України повну цивільну дієздатність має фізична особа, що досягла 18 років [2]. Зважаючи на те, що будь-які дії, що вчиняються в мережі Інтернет, відбуваються без фізичної зустрічі сторін, слід відмітити, що перевірка дієздатності може відбуватися лише в разі використання електронно-цифрового підпису.

Щодо юридичної особи, ст. 80 ЦК України визначає її як організацію, створену та зареєстровану у встановленому законом порядку, що наділяється цивільною правоздатністю та дієздатністю і може бути позивачем та відповідачем в суді [2].

Відповідно до ст. 91 ЦК України, юридична особа здатна мати такі ж цивільні права та обов'язки (цивільну правоздатність), як і фізична особа, крім тих, які за своєю природою можуть належати лише людині [2]. У юридичної особи правоздатність і дієздатність виникають одночасно з моменту її створення та припиняються також одночасно з дня внесення відомостей в єдиний державний реєстр про її припинення.

Крім цього, згідно ст. 92 ЦК України юридична особа набуває цивільних прав і обов'язків та здійснює їх через свої органи, які діють відповідно до установчих документів і закону [2].

Беручи до уваги вищезазначене виникає питання щодо встановлення факту реєстрації юридичної особи та права представляти юридичну особу. Адже через Інтернет важко встановити такі факти, виходом може бути лише застосування електронного цифрового підпису, адже використовуючи

його, контрагенти будуть мати всі правові підстави вважати правочин дійсним, тим паче, можна презюмувати, що електронно-цифровий підпис перебуває в особи, яка має право представляти юридичну особу у правовідносинах.

Для того щоб стати суб'єктом правовідносин у сфері електронної комерції, відповідно до визначення, необхідно мати доступ до всесвітньої інформаційної системи загального доступу, що логічно зв'язана глобальним адресним простором та базується на інтернет-протоколі, визначеному міжнародними стандартами. Такий доступ можуть забезпечити оператори та провайдери телекомунікацій.

Відповідно до Закону України «Про телекомунікації» від 18.11.2003 р. № 1280-IV, оператором телекомунікацій є суб'єкт господарювання, який має право на здійснення діяльності у сфері телекомунікацій із правом на технічне обслуговування та експлуатацію телекомунікаційних мереж [4]. Таке ж визначення наводиться і в Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Правил надання та отримання телекомунікаційних послуг» від 09.08.2005 р. № 720 [5].

Провайдером телекомунікацій, згідно із Законом України «Про телекомунікації» від 18.11.2003 р. № 1280-IV, є суб'єкт господарювання, що має право на здійснення діяльності у сфері телекомунікацій без права на технічне обслуговування та експлуатацію телекомунікаційних мереж і надання в користування каналів електрозв'язку [4]. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Правил надання та отримання телекомунікаційних послуг» від 09.08.2005 р. № 720 повторює вищенаведене визначення провайдер телекомунікацій [5].

Для ведення комерційної діяльності в мережі Інтернет необхідно мати власне веб-представництво — веб-сайт, звісно з огляду на характер такої комерційної діяльності. Для роз-

ПОГЛЯД НАУКОВЦЯ

міщення веб-сайту необхідно зареєструвати його найменування — домен (доменне ім'я), та отримати місце під його розміщення — хостинг. Поняття доменного імені вперше наводиться в Законі України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15.12.1993 р. № 3689-XII — це ім'я, що використовується для адресації комп'ютерів і ресурсів в Інтернеті [6]. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку підключення до глобальних мереж передачі даних» від 12.04.2002 р. № 522 розрізняє поняття домену та доменного імені [7]. Зокрема, доменне ім'я — це буквено-цифровий вираз, що ідентифікує будь-який комп'ютер абонента в мережі Інтернет, а домен це частина адресного простору в мережі Інтернет, призначена для ідентифікації комп'ютера або групи комп'ютерів. Згідно Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку підключення до глобальних мереж передачі даних» від 12.04.2002 р. № 522 домени поділяються на піддомени або домени нижчих рівнів [7]. Проте Закон України «Про телекомунікації» не містить поняття доменного імені, а під поняттям «домен» розуміють частину ієрархічного адресного простору мережі Інтернет, котра має унікальну назву, що її ідентифікує, обслуговується групою серверів доменних імен і централізовано адмініструється [4]. Роль реєстратора для кореневого домену виконує організація Internet Corporation of Assigned Names and Numbers («Інтернет-корпорація з присвоєння імен та номерів»). Саме вона здійснює акредитацію реєстраторів, а також доглядає за виконанням ними своїх функцій. Для української зони — UA — такою організацією є ТОВ «Хостмайстер», утворене 21.02.2001 р. на базі неформального товариства UA NCG, основною метою якої є практичне втілення принципів діяльності адміністратора .UA ccTLD, відповідно до законодавства України й технічних

вимог до адміністратора ccTLD (установлені RFC і рекомендаціями IANA/ICANN). IANA (від англ. *Internet Assigned Numbers Authority*) — «Адміністрація адресного простору Інтернет») — американська організація, що перебуває під контролем ICANN, управляє просторами IP-адрес, доменів верхнього рівня, а також реєструє типи даних MIME та параметри інших протоколів Інтернету.

На сайті ТОВ «Хостмайстер» [8] міститься перелік реєстраторів і наводиться визначення поняття «реєстратор» — суб'єкт господарювання, який надає користувачеві послуги, необхідні для технічного забезпечення делегування та функціонування доменного імені. Також наводяться основні вимоги до реєстраторів: реєстратор зобов'язаний мати у своєму розпорядженні та використовувати для виконання своїх обов'язків перед реєстрантами комплекси технічних засобів та програмного забезпечення (далі — сервери), що відповідають як мінімум таким вимогам: не менше двох апаратно не пов'язаних серверів доменних імен, фізично розташованих у різних будівлях з незалежним електроживленням та постійно (24 години на добу, 365 днів на рік) підключених до Інтернету некомутованими IP-каналами. IP-адреси цих серверів мають належати до різних автономних систем Інтернету; постійно підключений до Інтернету сервер електронної пошти, що обслуговує електронні поштові скриньки персоналу реєстратора; постійно підключений до Інтернет веб-сервер, що містить інформацію про реєстратора. Як бачимо, вимоги мають технічний характер, але аж ніяк не юридичні вимоги до діяльності реєстраторів.

З огляду на вищевикладене, потрібно зазначити, що реєстратором доменних імен є юридична особа чи фізична особа-підприємець, яка підписала договір з ТОВ «Хостмайстер» і набула права на створення нового до-

менного імені, а також права на подовження терміну вже наявних доменних імен.

Поняття «хостинг» відсутнє в законодавстві України, тому знову ж таки його можна застосувати лише за встановленою практикою, а отже, хостинг (також інколи гостинг, англ. *hosting*) — це послуга, котру надає дисковий простір для розміщення фізичної інформації на сервері. З технічного боку розрізняють декілька видів хостингу:

- 1) *хостинг на віртуальному сервері* — надається місце на диску для розміщення веб-сайтів, середовище виконання веб-сервісів єдине для багатьох користувачів, ресурси розподілені між усіма користувачами на одному сервері, де може розміщуватись від 50 до 1000 користувачів;
- 2) *хостинг на віртуальному виділеному сервері (VPS або VDS)* — послуга, в межах якої користувачеві надається, так званий, віртуальний виділений сервер. В управлінні операційною системою здебільшого вона відповідає фізичному виділеному серверу. Зокрема: права адміністратора, root-доступ, власні IP-адреси, порти, правила фільтрування та таблиці маршрутизації;
- 3) *хостинг на виділеному сервері* — надається сервер цілком. Використовується для реалізації нестандартних завдань (сервісів), а також розміщення «важких» веб-проектів, які не можуть співіснувати на одному сервері з іншими проектами та вимагають під себе всі ресурси сервера;
- 4) *колокація, колокейшн* (від англ. *collocation* — розташування поруч, своєю чергою, від лат. *collocatio (n)* — поміщати разом [1]) — послуга зв'язку, котра полягає в тому, що провайдер розміщує обладнання клієнта на своїй території (звичайно в датацентрі) та підключає його до каналів зв'язку з високою пропускну здатністю.

Також розрізняють надання хостингу на платній і безоплатній основі. Якщо ми говоримо про колокацію, або ж розміщення обладнання клієнта в датацентрі компанії, що надає відповідні послуги та забезпечує підключення такого обладнання до мережі Інтернет, то така діяльність підпадає під регулювання Національної комісії з питань регулювання зв'язку (далі за текстом — НКРЗ) та підлягає ліцензуванню, відповідно до п. 1 ч. 3 ст. 42 Закону України «Про телекомунікації» [4].

Наступним важливим питанням є ідентифікація осіб у сфері електронної комерції. Необхідним механізмом, який це може забезпечити, є електронний цифровий підпис. Правове регулювання електронного цифрового підпису є найбільш досконалим серед усіх складових електронної комерції, що, зокрема, регулюється Законом України «Про електронний цифровий підпис» від 22.05.2003 р. № 852-IV [9]. В ст. 1 Закону України «Про електронний цифровий підпис» наводиться поняття електронного цифрового підпису як виду електронного підпису, отриманого за результатом криптографічного перетворення набору електронних даних, який додається до цього набору або логічно з ним поєднується і дає змогу підтвердити його цілісність та ідентифікувати підписувача [9]. Суб'єктний склад правових відносин у сфері послуг електронного цифрового підпису встановлюється ст. 2 Закону України «Про електронний цифровий підпис» і складається з підписувача, користувача, центру сертифікації ключів, акредитованого центру сертифікації ключів, центрального засвідчувального органу, засвідчувального центру органу виконавчої влади чи іншого державного органу та органу контролю [9]. Центром сертифікації ключів, згідно зі ст. 8 Закону України «Про електронний цифровий підпис» може бути юридична особа незалежно від

форми власності чи фізична особа, що є суб'єктом підприємницької діяльності, яка надає послуги електронного цифрового підпису та засвідчила свій відкритий ключ у центральному засвідчувальному органі або засвідчувальному центрі [9].

Наступним важливим елементом в електронній комерції є процедура розрахунків через мережу Інтернет. Відповідно до п. 1.3 Положення про електронні гроші в Україні, затвердженого Постановою Правління Національного банку України від 04.11.2010 р. № 481, електронні гроші — це одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими, ніж емітент, особами та є грошовим зобов'язанням емітента [10].

У п. 1.3 Положення про електронні гроші в Україні визначено також поняття системи електронних грошей, під якою розуміють сукупність відносин між емітентом, оператором, агентами, торговцями та користувачами щодо здійснення випуску, обігу та погашення електронних грошей [10].

Згідно з п. 1.3 Положення про електронні гроші в Україні емітентом є особа, що здійснює випуск електронних грошей і бере на себе зобов'язання з їх погашення [10]. З п. 1.4 Положення про електронні гроші в Україні випливає, що випуск електронних грошей в Україні мають право здійснювати лише банки [10].

Відповідно до п. 1.3 Положення про електронні гроші в Україні оператором системи електронних грошей (далі — оператор) є юридична особа, що на підставі договору, укладеного з емітентом, виконує операційні й інші технологічні функції у системі електронних грошей; агентом є особа, яка на підставі договору, укладеного з емітентом, здійснює: розповсюдження електронних грошей (далі — агент з розповсюдження), надання засобів поповнення електронними грошима електронних пристроїв (надалі —

агент з поповнення), обмінні операції з електронними грошима (далі — агент з обмінних операцій) та приймання електронних грошей в обмін на готівкові/безготівкові кошти (надалі — агент з розрахунків); торговцем є суб'єкт господарювання, зареєстрований відповідно до законодавства України, що на підставі договору, укладеного з емітентом або агентом з розрахунків, приймає електронні гроші як засіб платежу за товари, а користувачем є фізична особа або суб'єкт господарювання, який є власником електронних грошей і має право використовувати їх для придбання товарів та здійснення переказів з урахуванням обмежень, установлених Положенням про електронні гроші в Україні [10].

Відповідно до вимог Положення про електронні гроші в Україні:

- особа, що має намір створити систему електронних грошей і здійснювати випуск електронних грошей, зобов'язана узгодити з Національним банком України правила системи електронних грошей до здійснення випуску електронних грошей;
- платіжна організація платіжної системи, створеної резидентом, члени/учасники якої мають намір здійснювати випуск електронних грошей, зобов'язана узгодити з Національним банком України правила системи електронних грошей до здійснення випуску електронних грошей;
- банк, який є членом/учасником міжнародної платіжної системи та має намір здійснювати випуск електронних грошей і/чи інші операції з електронними грошима на території України з використанням цієї міжнародної платіжної системи, зобов'язаний узгодити з Національним банком України правила здійснення операцій з електронними грошима до здійснення таких операцій [10].

Попри вимоги Положення про електронні гроші в Україні, в Україні існують системи електронних грошей, що використовують при розрахунках грошові «сурогати». З юридичного погляду, діяльність таких систем електронних грошей полягає в тому, що користувачі такої системи, фактично, обмінюються правами вимоги до емітенту, що підраховуються в електронних гаманцях (особових рахунках). Користувач, поповнюючи гаманець звичайними грішми (готівковим або безготівковим способом), придбаває в емітента права вимоги, у якого, своєю чергою, виникають обов'язки стосовно користувача. І навпаки, проводячи обмін електронних грошей на звичайні, користувач витребує в емітента виконання зобов'язань перед ним.

Отже розглянувши найбільш важливі моменти процедури ведення електронної комерції, можна виокремити таких суб'єктів:

- 1) загальні суб'єкти: будь-які учасники цивільних правовідносин, передбачені ст. 2 ЦК України, а саме юридичні та фізичні особи, держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави й інші суб'єкти публічного права, всі, хто є замовниками та постачальниками товарів або послуг через мережу Інтернет [2];
- 2) спеціальні (інституційні) суб'єкти: оператори (провайдери) телекомунікацій; оператори платіжних систем; центри засвідчення (підтвердження) електронно-цифрових підписів; реєстратори й адміністратори, що присвоюють мережеві ідентифікатори; хостинг-провайдери.

До спеціальних, або ж інституційних суб'єктів електронної комерції віднесено тих суб'єктів правовідносин, які є так би мовити «невидимими» суб'єктами, але без них процес ведення електронної комерції неможливий у технологічному сенсі, вони на різних етапах правовідносин можуть вплинути на безліч умов, наприклад місце укладення договору, час укладення договору, місце та час виконання договору, підтвердження отримання повідомлення тощо. ♦

Список використаних джерел

1. Желіховський В. М. *Правові засади електронної комерції в Україні* / В. М. Желіховський. — К., 2007. — 218 с.
2. *Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435 // ВВР. — 2003. — № 40–44. — Ст. 356.*
3. *Цивільний кодекс України : постатейний коментар у 2-х ч. / кер. авт. кол. та відпов. ред. проф. А. С. Довгерт, проф. Н. С. Кузнєцова. — К. : Юстиніан, 2006. — 1008 с.*
4. *Закон України «Про телекомунікації» від 18.11.2003 р. № 1280-IV // ВВР. — 2004. — № 12. — Ст. 155.*
5. *Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Правил надання та отримання телекомунікаційних послуг» від 09.08.2005 р. № 720 // Офіційний вісник України. — 2005. — № 32. — Ст. 284.*

6. Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15.12.1993 р. № 3689-XII // Відомості Верховної Ради. — 1994. — № 7.
7. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку підключення до глобальних мереж передачі даних» від 12.04.2002 р. № 522 // Офіційний вісник України. — 2002. — № 16. — С. 129.
8. Вимоги до реєстратора [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://hostmaster.net.ua/?faqreg1>.
9. Закон України «Про електронний цифровий підпис» від 22.05.2003 р. № 852-IV // ВВР. — 2003. — № 36. — Ст. 276.
10. Постанова Національного банку України «Про затвердження Положення про електронні гроші в Україні» від 25.06.2008 р. № 688/15379 // Офіційний вісник України. — 2008. — № 56. — С. 78.

Надійшла до редакції 26.01.2015 року

Шаблієнко А. Суб'єкти правоотношений в сфері електронної комерції. Стаття посвячена раскрытию основных проблемных вопросов, связанных с раскрытием субъектов правоотношений в сфере электронной комерції. Исследуются нормативно-правовые акты, содержащие информацию о субъектах. Предлагается собственный подход к определению перечня субъектов правоотношений в сфере электронной комерції в Украине.

Ключевые слова: Интернет, электронный документ, электронный документооборот, цифровая подпись, электронная комерція, электронный бизнес

Shabliienko A. Subjects of legal relations in the sphere of e-commerce. Active development of e-commerce that is a new field of social relations for domestic law necessitates regulation and establishment of rights, obligations, warranties and liability of the members of this relationship. However, the primary task is to determine the number of participants who are involved in such a relationship.

Considered the most important points of procedure of doing e-commerce, the article distinguishes the general and special subjects (institutional).

General subjects in the article include any participants of the legal entities and individuals, state Ukraine, Crimea, municipalities, foreign governments and other entities of public law, all those who serve the customers and suppliers of goods and services via the Internet.

The special (institutional) subjects in the article include telecommunication (ISPs) operators, operators of payment systems, certification centers (confirmation) of electronic signatures, registrars and administrators assign network IDs and hosting providers. In addition, the article analyzes regulations that provide information about the subjects. Proposed own approach to determining the list of legal entities in the field of e-commerce in Ukraine.

Keywords: Internet, electronic document, electronic document management, digital signature, e-commerce, e-business